

MEVLÂNÂ CELALEDDİN RUMİ VE LA FONTAİNE'DE HOŞGÖRÜ ALGISI*

Fuat BOYACIOĞLU**

Serap ERDAĞ***

ÖZET

Hoşgörü kavramı evrensel bir değer, bir erdem ve bir ahlâk unsuru olsa da kültürden kültüre, coğrafyadan coğrafyaya değişiklik gösterebilmektedir. Tarih boyunca birçok felsefi akımın, sosyal hareketin ve insan hakları çalışmasının temelinde yer alan bu kavram, özellikle edebi eserlerde yüzyıllar boyunca işlenmiş, insan ilişkilerinde temel şartlardan biri olarak kuşaktan kuşağa taşınmıştır. Bu çalışmada İslam âlim ve yazarlarından Mevlâna Celaleddin Rumi ile Fransız hikâyeci ve fabl yazarı La Fontaine'in "hoşgörü" algısı eserlerinden örnekler verilerek ele alınmıştır. Mevlâna'nın ve La Fontaine'in hayatı, görüşleri, öncüsü oldukları edebi türler bu bakış açısı ile ortaya konulmaktadır. Türk- İslam kültüründe tartışılmaz bir yere, ulaşılmaz bir mertebeye sahip olan Mevlâna Celaleddin Rumi, "hoşgörü sultanı" olarak kabul edilir. Bütün insanlığı, dil, din ve ırk ayırımı yapmaksızın seven ve kucaklayan Mevlâna Celaleddin Rumi, başta *Mesnevî* olmak üzere bütün eserlerinde hoşgörüyü erdemlerin en yücesi atfetmiştir. Dini felsefesi ve tasavvuf anlayışı ile kendini göstermiştir. La Fontaine milyonlarca çocuğa hayvan sevgisiyle birlikte ahlak ve hoşgörü dersi vermiş ve fabllarında kıssadan hisse vererek bütün dünya çocuklarına hitap etmiştir. La Fontaine'in fablları, bu evrensel kimliği ve birçok mesajı içermektedir. Mevlâna Celaleddin Rumi ve La Fontaine farklı zamanlarda ve farklı kültürlerde yaşamış olsalar bile, katılığa, şiddete, bağınazlığa kesin ve kararlı bir tavırla karşı çıktıklarından dolayı birbirine benzerler.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna Celaleddin Rumi, La Fontaine, Fabl, Mesnevî, Hoşgörü, Ahlâk

** Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Fransız Dili ve Kültürü ABD, El-mek: fboyaci2000@yahoo.com

*** Okt. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fransız Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Öğrencisi ve S.Ü Yabancı Diller Yüksek Okulu, El-mek: serap_erdag@hotmail.com

THE PERCEPTION OF TOLERANCE IN MAWLANA JALAL-AD-DİN RUMI'S WORKS AND LA FONTAINE'S WORKS

ABSTRACT

Even if the tolerance concept is a universal value, virtue and a moral element, it may vary according to the culture and the geography. This notion forming the essential of many philosophical currents, social movements and human right studies throughout history, especially is treated in the literary works for centuries and is transferred to other generations as the fundamental feature of human relationships. In this study, the “tolerance” perception of Mawlana Jalal-ad-Din Rumi who is an Islam scholar and writer, and La Fontaine, who is a French story writer and fabulist has been discussed. Rumi's and La Fontaine's lives, ideas and the literary genres that they pioneer are dealt within this perspective. Jalal-ad-Din Rumi having an indisputable and great place in the Turkish Islam culture has been considered as the sultan of tolerance. Embracing all the humanity without any discrimination of language, religion and race, he considers the tolerance as the highest of the virtues in all his works ,especially in his Masnawi. La Fontaine gives lessons of morality and tolerance with the animal affection to millions of children and address to all world children by giving the morality in his fables. The fables of La Fontaine include this universal identity and many messages. Even if La Fontaine and Mawlana Jalal-ad-Din Rumi were living in different periods and different cultures, they resemble each other because they oppose definitively to the rigidity, the violence and the fanaticism.

Key Words: Mawlana Jalal-ad-Din Rumi, La Fontaine, Fable, Mathnawi, Tolerance, Morality

GİRİŞ

Türkiye’de belirli bir dönem kuşağı, La Fontaine ile Nazım Hikmet’in *La Fontaine’den Masallar* adlı kitabı aracılığıyla tanışmıştır. Hiçbirimiz, doğru ve yanlış arasındaki derin uçurumun farkında bile değildik; bize yanlışlığı ağustosböceği gösterdi. Simit-gazoz kuyruğunda sıramız çalınırken şöyle bir düşündük: Sahi, lokmasını kapmaya çalışan tilki karşısında, karga ne yapmıştı? Doğru tarafta yer alabilmek için ne yapmak gerekiyordu ya da yanlışla mı meyil etmek gerekiyordu? La Fontaine ile tanışan çocuklar, şimdinin yetişkinleri oldular. Daha hayvanat bahçesinin yolunu tutmamışken, La Fontaine’in aslanı ile tanıştılar. Kaplumbağaya bir kere bile dokunmamışken, yarıştta tavşanı nasıl alt ettiğini öğrendiler. Klasik Alman edebiyatının önde gelen isimlerinden Herder’in de dediği gibi, milletleri tanımanın yegâne yolu, onların şiir ve edebiyatlarını tanımaktır (Özkan, 2008: ss. 83–90). Fransız nedir, bizden neden farklıdır bilmeden, milyonlarca çocuğa hayvan sevgisi ile birlikte ahlak ve hoşgörü dersi vermiş, Fransız toplumunu tasvir ederken aslında tüm dünya çocuklarına ve yetişkinlerine seslenmiş, dünya edebiyatının en önemli fabülisti Jean de La Fontaine ile tanıştılar. Bir bakıma, tüm dünya çocukları, bu hikâyelerle büyüdüler ve evrensel, ortak bir ahlak eğitimi aldılar.

La Fontaine’in hikâyeleri, bu evrensel kimlik ile birlikte birçok mesaj barındırmaktadır. Hiçbir hikâye, tek bir zümre, tek bir din ve millet için yazılmamıştır. O, dünya çocuklarını düşünerek yazmış ve hayata dair doğru bildiği tüm ilkeleri özgün tarzı ve eğlenceli dili ile

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

okuyucuya aktarmıştır. La Fontaine masallarında ne din, ne dil ne de cinsiyet hükmetmektedir. İsim yoktur, dini inançlar yoktur; sadece toplumun titizlikle çizilmiş bir tablosu bulunmaktadır. Çıkış noktası bütüne seslenmektir. Bu, La Fontaine'in hikâyelerinde dikkat çeken bir unsurdur. Kurt ile kuzu aynı otlakta yaşar; kedi ile fare işbirliği yapar. Zıtlıklar, anlaşmazlıklar ve imkânsızlıklar vardır elbet ama kusursuz uyum eksik olmaz. Toplum da böyledir. İnsanlar müşterek değerleri paylaştığı; farklı görüş, inanç ve düşünceleri hoşgörüyle karşılayabildiği müddetçe uyum ve huzur içinde yaşayabilirler. La Fontaine'in hoşgörü algısı evrensel bir kimlik kazanmış; ahlaki değerleri, kültürel, sosyal ve coğrafik çeşitlilikleri sorun etmeksizin tüm dünya çocuklarına aşılama görevi bilmıştır.

La Fontaine tüm bu değerler zincirini, hikâyelerinde teker teker işleyip topluma ayna tutarken, aynı zamanda kendi ahlaki değerlerini de zenginleştiren, edebi anlamda ona ilham veren değerli isimleri model almıştır. Doğu'da fablın öncüsü olarak kabul edilen Beydeba/ Pilpay, Batı'da alanında ilk olarak kabul edilen antik çağ yazarlarından Ezop görüşleri ve ahlaki anlayışları ile La Fontaine'in masallarına dolaylı yoldan katkıda bulunmuş büyük yazarlardır. Hem çağlar öncesinden La Fontaine'e model olmuş, hem de evrensel ahlak konusunda, felsefesi ve düşünceleri ile halen dünyanın dört bir yanına ışık saçan bir diğer isim ise Mevlâna Celaleddin Rumi'dir.

Özellikle Türk- İslam kültüründe tartışılmaz bir yere, ulaşılmaz bir mertebeye sahip olan Mevlâna Celaleddin Rumi, "hoşgörü sultanı" olarak kabul edilir. Allah'ı ve yaratıklarını, dil, din ve ırk ayırt etmeksizin seven ve kucaklayan Mevlâna, başta *Mesnevî* olmak üzere bütün eserlerinde hoşgörü erdemlerinin en yücesi atfetmiştir. La Fontaine'in Fransız edebiyatındaki konumu ve evrensel çocuk eğitimi konusundaki değişmez öncülüğü, İslam kültüründe Mevlâna felsefesinde vücut bulmaktadır. Bu iki değerli isim, farklı çağlarda yaşamış olmalarına rağmen, hem kişilik eğitimi hem de savundukları insancıl değerler bakımından şaşırtıcı benzerlikler göstermektedirler. Bu iki büyük ismin eserleri ve felsefeleri üzerine yapılacak küçük bir araştırma, iki farklı kültürden, iki farklı dinden yola çıkarak nasıl ortak bir insanlık mesajı verilebileceğini; hem kendine özgü farklar barındırıp hem de kökenine bağlı kalarak nasıl evrensel bir hoşgörü algısı yaratılabileceğini gözler önüne serecektir.

"Bu iki deha birbirinden çok farklı çağlarda yaşamış olsalar dahi, katılığa, şiddete, bağınazlığa ve yeni fikirlere tahammülsüzlüğe gösterdikleri kesin ve kararlı tavırla birbirlerine benzedikleri gibi, farklı dinlere ve kültürlere, farklı mezhep ve meşrepten insanlara gösterdikleri hoşgörü dolayısıyla da aynı ruh asaletini temsil ederler" (Özkan, 2008: ss. 83-90). Mevlâna, din felsefesi ve tasavvuf adını verdiğimiz dini anlayış bakımından fark yaratmaktadır. Kuşkusuz, La Fontaine de edebiyata, döneminin siyasetine yakın ve dine karşı kayıtsız duruşu sebebiyle Mevlâna felsefesinden uzaklaşmaktadır. Fakat üzerinde durulması gereken şey tüm bu uzak noktaların hoşgörü anlayışıyla nasıl yakınlaştığıdır. La Fontaine'in fablları ve Mevlâna'nın *Mesnevî*'si biçim ve stil karşılaştırması bir yana bırakıldığında, hayranlık veren bir uyum eksenine otururur. İnsanı olduğu gibi kabul etmek, olduğu gibi yansıtmak iki farklı kıtada, iki farklı çağda yaşamış iki büyük ismin kesişme noktalarıdır.

Özellikle Türk kültüründe hoşgörü aile ve toplum yapısında önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nin himayesi altında yaşayan azınlıklar çeşitli din ve milletten halkı barındırıyor ve devlet benimsediği hoşgörü politikası ile üç farklı kıtada, milyonlarca insanı huzur ve uyum içinde yönetiyordu. İslam dininin de gereklerinden biri olan hoşgörü kavramı, Mevlâna ile bir felsefe, bir hayat tarzı haline gelmiş; ilkokul sıralarında tanıştığımız La Fontaine'in hikâyelerinde farklı bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Bu çalışmada amacımız, Mevlâna ve La Fontaine'in eserlerindeki hümanist unsurların ve hoşgörü algısının ne denli benzerlikler gösterdiğini tespit etmek ve yorumlamaktır. Hayatları ve eserlerini göz önüne alarak, genel resimde göze çarpan bu benzerliği irdelemeye, nedenlerini analiz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

etmeye ve sonuç bölümünde bu tespitlerimizden bir sentez oluşturmaya çalışacağız. Mevlana'nın Mesnevi'sinden *Musa ile Çoban* ve La Fontaine'den *Heybe* adlı hikâyeler aracılığıyla tespitlerimizi ispat yoluna gideceğiz ve örneklendireceğiz.

İKİ ÇAĞ, İKİ HAYAT: MEVLÂNA VE LA FONTAINE

Daha önce belirttiğimiz gibi Mevlâna ve La Fontaine farklı dönemlerde yaşamış iki dehâdır. Kendi dönemlerine damgalarını vurmuşlardır. Birçok edebî oluşuma yol göstermekte; ahlâk konusunda birer model olmayı da sürdürmektedirler. Çocuk eğitimi, sosyal normlar ve genel insan doğası konusunda eserlerinde hep bir mesaj ve öğüt barındıran iki isim, çok farklı kültür ve inançlardan gelmektedirler. Hikâyelerinde sözünü ettikleri insani değerler, farklı yollardan geçmiş ama aynı noktaya yönelmiş toplum ideali, bizzat bu şahısların tecrübelerinde hayat bulmaktadır. 13.yy'da Orta Asya'dan yola çıkan Mevlâna ile 17. yy.da Orta Avrupa'dan yola çıkan La Fontaine'in yolları hoşgörü kavşağında kesişmiştir. Kelimenin tam anlamıyla, *farklı yollardan geçip aynı noktaya varmışlardır*. Farklı çağlar, farklı hayatlar fakat tek bir hümanist felsefe bu iki üstadı buluşturmuştur.

“Mevlâna Celâladdin Rumi, Mevlâna Celâladdin Belhi, Mevlâna Celâleddin Konevi; son yıllarda Mevlâna Celâleddin Vahşî ya da Tâcîkî... Ülkemizde tanındığı şekliyle kısaca Mevlâna; veya dünyada şöhret bulduğu ismiyle Rûmî” (Şimşekler, 2011: 4) 1207 yılında, bugünün Hindistan sınırları içerisinde kalan Horasan'da Belh şehrinde doğmuştur. Yaşadıkları şehirde *Sultan-ı Ulemâ*, yani bilginlerin sultanı olarak bilinen Bahaeddin Veled'in oğlu olarak dünyaya gelen Mevlâna'nın yolu, daha doğarken bellidir. O, babasının engin bilgisi ve saygınlığı gölgesinde büyümüş; daha genç yaşlarda erdemi, efendiliği ve olgunluğu ile çevresinin ve babasının ilgisini çekmiştir. Siyasi zorunluluklar ve Moğol istilasının da etkisiyle göç etmek zorunda kalan Bahaeddin Veled ve ailesi, 1213'te Konya Karaman'a yerleşmişlerdir. Sultan Veled'in Nisabur'da tanıştığı Mutasavvıf Ferîdüddin Attar¹ dâhi, Mevlâna'yı erdemleri dolayısıyla çok takdir etmiş ve övmüştür. 7 yıl boyunca ailesiyle Karaman'da yaşayan Mevlâna, o zamanlar Anadolu'da hüküm süren Selçuklu Devleti hükümdarı Alâeddin Keykubat tarafından Konya'ya ilim öğretmesi için çağırılmıştır. “Üstadımız” anlamına gelen Mevlâna ismini, burada hocalık yaptığı dönemde almıştır. 1244'te Şems-i Tebrîzî ile tanışmış; bu tanışmadan sonra Mevlâna'da hâli hazırda bulunan erdemler ve hayat görüşü bir adım daha ileriye taşınmıştır. Babasından aldığı eğitim ile yoğrulan Rûmî, insan sevgisini ilâhi bir nedene, Allah sevgisine dayandırmaya başlamıştır. Tasavvuf adını verdiğimiz anlayış, Mevlâna'nın Allah aşkında temel bulmaktadır. Mevlâna, yaratan güce duyduğu büyük sevgi ve bağlılık ile herkesin öldükten sonra aynı yerde, aynı şartlar altında karşılanacağını ve kusurlarıyla, günahlarıyla herkesin aynı sınava tabî olacağını savunmaktadır. O hâlde ayrımcılık, ırkçılık ve din düşmanlığı niye? İşte bu soru, Mevlâna felsefesini yönlendiren, anlamlandıran temel sorunsalın başlangıç noktasıdır. Tanışmalarından çok az bir süre sonra ölen Şems-i Tebrizi, Mevlâna'nın ruhunda bıraktığı derin izlerle bilinir. Artık, dünyevi olan her şeyden uzakta, kendi düşünceleri içine kapanmış bir Mevlâna vardır. Bu dönemde, Allah'a bir adım daha yaklaşan Mevlâna, birçok eser kaleme alır. Dünyadaki hayatın değersizliği ve geçiciliği, ilâhi gerçekliği ve ölüm gerçekliğini daha iyi görmesini sağlamıştır. Mevlâna'nın ölümle ilgili bu görüşü, sonraları sayısız türk düşünürünü ve edebiyatçısını etkilemiştir. Aynı düşünce yapısı, yine insan sevgisi ile harmanladığı şiirleri dillerden düşmeyen ünlü ozan Yunus Emre'nin şu satırlarında göze çarpar:

“Gelin tanış olalım, işin kolayın turalım
Sevelim sevilelim, dünya kimseye kalmaz”

¹İranlı Mutasavvıf şair Ferîdüddün-i Attar 12. yy. sonu- 13. yy. Başında yaşamış, İslam tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. Mantık al- Tayr (Kuşların Dili) adlı eserinde çeşitli semboller aracılığıyla, tasavvufun temellerini, temel prensiplerini ve tasavvufi inancı anlatmaktadır. (Şahin, 2011)

Dünyanın kimseye kalmadığını, Mevlâna daha çok genç yaşlarında öğrenmiştir fakat Şems-i Tebrizi'nin ölümü yüreğinde derin yaralar açmıştır. Bundan böyle Mevlâna için ölüm günü, düğün gününe eşittir. Düğün gecesi anlamına gelen *Şeb-i Aruz* aslında onun Yaradan'a kavuştuğu ve iple çektiği ölüm günüdür.

Mevlâna'nın hepsi birbirinden değerli eserleri arasında en çok bilineni ve şüphesiz onun erdemini, felsefesini ve tasavvuf ile yaydığı yol gösterici ışığı barındıran yegâne eser Mesnevî'dir. 1258-1268 yılları arasında Hüsâmeddin Çelebi ² (öl.1284) tarafından Farsça olarak kaleme alınmıştır. Mesnevî, hayatın her alanından, neredeyse insanoğlunun karşılaşabileceği her durumla ilgili öğütler ve nasihatler barındırır. Mevlâna bu değerler ve öğütler zincirini kimi zaman Ayet kimi zaman Hadislerle zenginleştirmiştir. Kıssadan hisse diye tabir edebileceğimiz kısa ve öz hikâyelere yer verdiği eserin her sayfası, Mevlâna'nın özgün tarzını ve dilini yansıtmaktadır. Mesnevî'nin yol göstericiliği tüm dünyaya ulaştığı gibi edebiyatımızın önemli ve değerli isimlerini de etkilemiştir. Günümüzde tüm eserlerin, verilen tüm öğütlerin yolunun mutlaka Mevlâna yolunda geçtiği bir gerçektir. “ *Bazı keder ve üzüntü zamanlarında hâlâ Mesnevî'ye el uzatır, onun yaprakları arasında hayatın elemeleri için bir teselli ararım*” diyen büyük usta H. Ziya Uşaklıgil de Mesnevî'nin yol göstericiliği ile ilgili kişisel tecrübelerinden söz etmiştir (Şimşekler, 2011: 6).

Yıllarca ve hâlen ruhların cilası, bedenlerin şifası olan Mevlâna, ardında takdire değer bir Allah ve insan aşkı, damlasıyla bile gönülleri ferahlatacak bir hoşgörü denizi bırakarak 17 Aralık 1273'te hayata veda etmiştir. Düğün gününü yıllardır, huzur ve sabırla bekleyen âlim, onun bu şaşırtıcı ölüm beklentisi üzerine arkadaşlarına, arkasından kesinlikle gözyaşı dökmemelerini tembihlemiştir. Der ki: “ Ölümünden sonra kabrimizi toprakta aramayınız. Bizim kabrimiz âlimlerin gönlündedir” (www.bleublancurc.com).

Anadolu ve İslam medeniyetlerinin dünyaya nam salmış misafirperverliği, hoşgörüsü ve insan haklarına olan saygısı Mevlâna Celaleddin Rûmî ile bir dönem daha da konuşulmuş ve hâlen konuşulmaya devam etmektedir. Öte yandan, Batı âlimleri ve edebiyatçıları, kökleri antik çağlara dayanan ve yine din anlayışları ile şekillenmiş bir ahlâk algısı oluşturmuşlardır. Zaman zaman, aralarında çıkan mezhep farklarından dolayı insanlığa yakışmayacak savaflara ve zulümlere ev sahipliği yapsalar da, evrensel ahlâk kavramının ve dünya barışının oluşması konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ortak değerlerin korunması ve çağlara aktarılmasına en büyük katkıyı, önce kendi dönemini daha sonra ölümsüz yazınıyla gelecek çağları da etkisi altında bırakan La Fontaine olmuştur.

Herkes, onu La Fontaine olarak bilir. Tam adı Jean de la Fontaine olan Fransız yazar 17.yy. ahlakçı yazarlarından biridir ve en önemli özelliği ahlakçı kimliğini fabl dediğimiz şiir tarzı hikâyelerle buluşturmasıdır. Fabl türü, ilk kez La Fontaine'in eserleriyle tanınmış bir edebi tür olmasa da o, bugün bu edebi türün en önde gelen temsilcisi olarak kabul edilir. Masallarında verdiği dersler, ülkesi Fransa'da da yüzyıllarca inceleme konusu olmuş ve şu kanıda birleşmiştir: La Fontaine, temel ahlâki deneyimler sunmaktadır (Bkz. Albay, 2000:9).

La Fontaine 1621'de Château- Thierry'de doğmuştur. Bu ünlü fabl yazarının doğduğu ev bugün “Jean de la Fontaine Müzesi” olarak kullanılmakta ve hatırası yaşatılmaya çalışılmaktadır. İlk gençlik döneminde ciddi bir ilahiyat eğitimi alan La Fontaine, bu alana karşı ilgisinin olmadığını anlayıp Hukuk Fakültesini seçmiş ve ilk görevini Paris Paramentosu'nda avukat olarak yapmıştır. Bu görevi sırasında yavaş yavaş edebiyat dünyasına çekildiğinin farkında değildir elbet fakat Maucroix, Pellison ve Patru gibi şahsiyetlerle görüşmeye başlamıştır bile. Çevresi seçkin insanlarla dolup taşmaya, burjuvaziye dayanan köklerinden sonra yabancı olmadığı diğer bir zengin

²Konya'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî hazretlerinin en önde gelen talebesi olup, onun halifesi, vekilidir. İsmi, Hasan bin Muhammed olup, nesebi, Tâc-ül-Ârifin Ebü'l-Vefâ hazretlerine dayanır.

çevreye girmek üzeredir. Bu çevre, ailesinden farklı olarak onu manevî anlamda da doyurabilecek ve onun daha henüz farkında olmadığı parlak bir edebi kişiliğe geçişini sağlayabilecek kudrete sahip bir çevredir. 26 yaşındayken, ailesinin isteği üzerine 14 yaşındaki Marie Héricart ile evlenmiş fakat ne kendisi mutlu olmuş ne de eşini mutlu edebilmiştir. Karakter olarak uçarı ve tasasız bir yapısı olan La Fontaine, 1647 yılında evlendiği eşini şiddetli geçimsizlik sebebiyle 1658’de terk etmiştir. Bu tarihte 5 yaşında bir oğulları bulunmaktadır ve La Fontaine oğlunu da karısıyla birlikte terk etmiş; daha sonra Paris’te hayatına devam etmiştir. Burada dikkati çeken nokta şudur: La Fontaine, yüzyıllardır çocuk eğitiminde ve ahlâki değerleri çocuklara işleme konusunda bir duayen olmuş; senelerce çocuklar için masallar kaleme almıştır. Öte yandan, en kritik gelişim döneminde, çocuğunu baba sevgisinden ve olmazsa olmaz aile eğitiminden mahrum bırakabilmiştir. Tabii ki, bu bizim gözlemlediğimiz ve çıkarım yaptığımız bir durumdur. La Fontaine’in ebeveynlik görevini ne derece yerine getirdiği hakkında yeterli bilgiye maalesef sahip değiliz.

Eşinden ayrıldıktan sonraki dönemde, La Fontaine Finans Bakanı Nicolas Fouquet’nin yanında çalışmaya başlamıştır. Bakan, çalıştığı dönem boyunca sanatın ve edebiyatçıların yanında olan tavrı ve krala karşı olan duruşu ile yönetimin tepkisini çekmiştir. Hatta Fouquet bu sebeplerden dolayı hapse mahkûm edilmiştir. Fouquet’ye gönülden bağlı olarak sürdürdüğü görevinde La Fontaine, bakan sayesinde Corneille ve Molière gibi isimlerle de tanışma fırsatı bulmuştur. İlk eserini 1654’te Térance’in yeniden uyarlanmış bir komedisi olan *L’Eunuque* adıyla yayımlamıştır. Çok geçmeden diğer hikâyeye kitaplarını kaleme almaya ve birbiri ardına yayımlayama başlamıştır. 1668 yılında, ilk altı kitaplık fabl serisini okuyucuyla buluşturmuştur. Fablların büyük ilgi görmesi ve edebi çevrelerde takdir toplaması sebebiyle yazar, hali hazırda etrafını sarmış olan ünlü edebi çevreleri genişletmeyi bilmiştir. Yakın dostları arasında artık, Madame de la Fayette ve Madame de Sévigne gibi nüfuzlu kişiler de bulunmaktadır. Onikinci fabl kitabını da yayımladıktan kısa bir süre sonra, 13 Nisan 1695’te hayata veda eden La Fontaine, bugün hâla ölümsüzlüğünü korumaktadır.

La Fontaine’in ruh halini “ uçarı ve tasasız” olarak betimlemiştik. Bu, onun eserlerine de yansımıştır. Olayları en sade, en basit ve olağan şekilde okuyucuya sunar. İnsanları tasvir etmek için hayvanları kullanan ve onları da konuşturan tıpkı insanlar gibi fabülist, verdiği ahlâki mesajın ne kadar değerli olduğunu bilse de bunu süslü cümlelerle vurgulamamaktadır. Tam tersine, göze çarpan bir kayıtsızlık vardır hikâyelerinde. Karakterlerinin tepkilerini ve yaşadıklarını, günlük hayatın olağan sonuçları olarak kabul eder ve kesinlikle dramatize etmez. Yine de, mesaj okuyucuya kolaylıkla ulaşmaktadır. Çünkü temelinde insan vardır. La Fontaine insanı temel alır; topluma ayna tutar. İnsanı, kendini keşfetmeye davet eder. Bu noktada, Anadolu edebiyatındaki en önemli ahlâk temalı kısa hikâyeye yazarı Mevlâna ile benzeşmektedir.

La Fontaine, fabllarında toplumsal yapı ile birlikte siyasi yapı ve yönetimi de eleştirmektedir. Uzun bir süre yanında çalıştığı Finans Bakanı Fouquet’nin de bunda etkisi vardır. La Fontaine ile Fouquet arasındaki kadim dostluk, 14. Louis’nin gözünden kaçmamış ve La Fontaine’in Fransız Akademisi tarafından seçilmesini engellemeye ve onu sürgüne göndermeye varacak kadar kin beslemesine sebep olmuştur. La Fontaine bunun karşısında sessiz kalmamış; dolaylı yoldan, kalemiyle savaşmayı tercih etmiştir. Bu sebeple, fabllarında kontrolsüz kullanılmış iktidara, insanlara zulmeden zorba yönetime karşı duruşu kesindir. Bu sebeple ki aslan tüm zorbalığına rağmen kandırılır. Ormanların kralyken tek biz sözle alt edilir; fiziksel gücü beş para etmez. Akıl ve ilâhi adalet, onun hakkından kat be kat gelmektedir. Hikâyelerdeki aslan, kralın ta kendisidir. Bu yolla La Fontaine, toplumu ve bozuk yanlarını irdelerken döneminin krallık yönetimine de göndermeler yapar. Bu eleştirel yaklaşım, La Fontaine’e Beydeba/ Pilpay’dan miras kalmıştır diyebiliriz. Beydeba/ Pilpay’ın fablında üslup aynı şekilde eleştirel bir üsluptur. M. Ö. 1.yy’da yaşadığı bilinen Beydeba, her fabl yazarı gibi açıkgörüşlü, kültürlü, ahlâklı ve cesurdur. Hindistan kralı Debselem’in acımasız yönetimini hikâyeleriyle topa tutmuştur. Hapse girmeyi ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

sürgüne gitmeyi göze alarak Debselem'e kafa tutmuştur. İğneli üslubu ile kralı sinirlendirmeyi başaran Beydeba'nın vermek istediği mesaj ve yönetim politikasına eleştirel yaklaşımı, zamanla Debselem'in de aklına yatmış; Beydeba bu soğuk savaşı bakanlık koltuğunda sona erdirmişti. Doğu'da bilinen ilk fabl "*Kalima ve Dimne*, Hindistan kralı Debselem'e ithâf edilmiştir (Aydoğan: 2006) La Fontaine'in onsekiz hikâyesini Beydeba'nın *Kelile ve Dimne*'sinden almış olması, bu bilgiler göze alındığında hiç şaşırtıcı değildir.

İKİ DİL, TEK KELÂM: MESNEVÎ, FABL VE HOŞGÖRÜ

Mevlâna ve La Fontaine arasındaki benzerlikler sadece insan temelli edebiyat, insancıl bakış açısı ve hoşgörü algısı altında toplanmaz. İki deha, aynı zamanda öncüsü oldukları edebî türler, dil, biçim ve üslup bakımından da karşılaştırmaya değer benzerlikler ve dikkate değer farklar göstermektedirler. Bu bağlamda hem edebi bir tür hem de başlıca Mevlâna eserlerinden olması sebebiyle *Mesnevî*'yi; yine edebi bir tür olan ve günümüzde en büyük temsilcisi La Fontaine olarak bilinen fabl türünü ele almak uygun olacaktır. İki tarafa da hâkim olan ahlâk temelli hikâyeleştirme ve insana insanı hayvanlar aracılığıyla anlatmak gibi dil unsurları ortaktır.

Fabl, sosyal düzeni ve insan doğasını konu alan, ibretlik ve ahlâki çıkarımlardan oluşan, çoğu zaman diyaloglara dayandırılmış hikâyelerdir. Dolaylı ya da direkt anlatımla aktarılabilirler; yani, kahramanlar arasında geçen konuşmalar diyaloglar aracılığıyla ya da anlatıcının ağzından öyküleme yoluyla aktarılabilir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi fabl, Jean de la Fontaine tarafından geliştirilmiş ve ilk kez uygulanmış bir yazın türü değildir. Düşünceleri ve insanlık durumlarını fabl aracılığı ile anlatma modası, tarihte yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Antik çağlar başlangıç alınır. "Hint fablları" denilen kategori 7.yy.'da arapça çevirileri ile meşhur olmuştur. İbn-i Mukaffa³'ya da ilham veren eserler, bu fabllar olmuştur. Yunanlılar ise, fabl türünün yaratıcısı olarak Ezop'u gösterirler. Fakat, 8.yy'dan itibaren Hesiodos'da da benzer stil göstergeleri gözlemlenmiştir. Latinlere göre ise, bu türün pîri Phedre'dir. O, her şeyden önce bir ahlâkçidir; ancak ikinci planda bir şairdir. Çünkü Phedre'de ahlâk her şeyden önce gelir. Hoşgörü algısı, günümüzde olduğu kadar hukukî temellere dayandırılmış olmasa bile, bu yüzyıllarda var olan sosyal düzen fabllar aracılığı ile köleliğin, zulmün ve zorbalığın mümkün olduğunca aza indirilmesi konusunda halkı eğitme yoluna gitmişlerdir. Hem eğlenceli hem de düşündürücü hikâyeler, hayatın her alanına dokunmuş; mutlak ve ortak doğruyu bulmak adına toplum eğitimi hedeflenmiştir. Daha önce bahsettiğimiz gibi, Beydeba ilk fabl, zamanının yönetim şekline ve politikasına tepki olarak kaleme almıştır.

Fablın kökleri konusunda bir diğer iddia, bu türü dini bir temele dayandırmaktadır. Hindistan'da öldükten sonra hayvan olarak doğma inancı vardır. Her insanın, öldükten sonra karakteriyle ilgili olarak bir hayvana dönüşeceği ve dünyadaki hayata bu şekilde geri döneceğine inanılır. Bu sebeple, bazı araştırmacılar, fabl türünü Hintlilerin bu ölüm-diriliş inancına bağlamışlardır. Beydeba/ Pilpay'ın ilk fabl yazarı olarak kabul edilmesi, Hint kültüründen gelmesi ve yine aynı şekilde Mevlâna'nın da günümüz Hindistan topraklarından göç etmiş bir âlim olması, araştırmacıların bu yorumlarını güçlendiren ve destekleyen cinsten bulgulardır (www.espacefrancais.com).

Fabl sosyal temalı bir türdür. Özellikle, La Fontaine'in masallarında, insanlar sınıfsal kategorilere ayrılmışlardır. Kimi zaman bir derebeyi, kimi zaman bir dul ya da çingenedirler. Aynı zamanda, bir dönemi de temsil edebilirler. Hayvanlar ise sembolik değerler taşır; onlar, hikâyede sadece insanları temsilen bulunmaktadır. Dolaylı bir şekilde insanların karakterlerini, insan doğasını, sınıfsal ayrımları ve farkları gözler önüne sererler. "Toplumu etkileme ve yönlendirme yöntemlerinden biri de özellikle hayvan fabllarının etkin bir araç olarak kullanılmasıdır. Örneğin toplum içindeki adaletsizlik ve güç dengeleri gösterilmek isteniyorsa kuzu ile kurt, aslan ile eşek

³Zerdüştlük'ten İslam'a geçmiş, İranlı düşünür. Asıl adı Ruzbih'dir

gibi birbirine karşıt hayvanlar seçilmektedir.” (Liebechen, 1990; s. 111-112). Fabлда öne çıkan konular çok çeşitlidir, çünkü hayatın her alanından beslenmektedir. Günlük hayatta karşımıza çıkabilecek her türlü olay, başımıza gelebilecek her türlü iyilik ya da kötülük, tanışabileceğimiz her türlü insan tipi fablların konusudur. Fabl hayatın ta kendisidir.

“Basit Ahlak ilkelerine değinildiği gibi, insanların birçok kusurlu yönlerine de dikkat çekilir. Fabllar vasıtasıyla kanaatkârlık, özveri, yardımseverlik, iyi niyet gibi davranışlar kazandırılabilir. Özellikle 8-12 yaş grubu çocuklar fablları okumaktan ve dinlemekten büyük zevk alırlar. Kanaatkârlık, tamahkârlık, kıskançlık, paylaşımcılık gibi çocuklar tarafından algılanması güç kavramların somut olaylarla canlandırılarak anlatılması sebebiyle çok önemli bir eğitim aracı olarak kabul edilmelidir” (Yalçın-Aytaş 2005:128).

La Fontaine, özellikle zamanının Fransız toplumunu gözlemlemiş ve insanların kusurlarını ve erdemlerini hikâyeleştirmiştir. Köylüler, hep başköşededirler. La Fontaine, gerçek hayatta soylular ve aristokratlardan oluşan bir sosyal çevrede yaşamış da olsa, toprak halkını konu almıştır. Sırça sarayları değil, toprak evleri betimlemiştir. Toplumunu çıplaklığıyla anlatmak için, kahramanlarını hayvanlar âleminden seçmiş ve böylelikle hiçbir sınıfı ve zümreyi incitmemiştir. “*Yarası olan gocunur*” taktiğini kullanır. 17. yy yazarları arasında bunu yapabilen neredeyse yoktur. Molière ve Bruyère gibi isimler topluma tek bir pencereden bakmış; La Fontaine ise “*bütün*” üzerine çalışmıştır. Hikâyeleri, sosyal ve siyasi hayatla eşleştirir; kişilere ayna tutar. Ünlü fabülistin masalları, klasik dönemde şiir tarzında yazılmış temel eserlerden olmayı başarmıştır. 17.yy’a dek edebi değeri ikinci plana atılmış bir tür olan fabl, onunla birlikte bir merteye yukarıya taşınmıştır. Bu türü diğerlerinden ayıran olmazsa olmaz unsurlar La Fontaine’in masallarında netlikle gözlemlenir.

Kahramanlar hayvanlar alêmindendir. Fabлда soyut olaylar, olay örgüsü ve havyanlar aracılığıyla anlatılır. İyi-kötü, cesur-korkak, dürüst-yalancı, mütevazı-kibirli gibi insan tiplerini canlandırır. Aynı hikâye içinde birbirinden farklı, birbirinden güçlü, birbirinden akıllı hayvanlar bulunur. Böylelikle La Fontaine, doğadaki kusursuz uyumun insanlar arasında nasıl uygulanabileceğini anlatmaya çalışır. Aslan güçlüdür; tilki kurnaz. Bunu değiştirmek elde değildir. Öyleyse, koca ormanda barış içinde ve hoş görerek yaşamak lazımdır.

Ahlâki mesaj kaygısı vardır. Ya başta birkaç cümle ile ya da sonda atasözü şeklinde, hikâye ile verilmek istenen mesaj aktarılır. Çoğu zaman, mesaj okuyucu tarafından kolaylıkla bulunabilecek açıklıkta verilir. Olaylar ve roller o kadar özenli bir şekilde seçilir ki okuyucu kendine benzeyen karakterle özleşir.

Kısa ve nettir. Verilmek istenen mesaj uzun uzadıya anlatılmaz. Kıssadan hissedir. Minimum diyalog ve öykülemeyle sona varılır. Olaylar özetlenir; vurucu örnekler ön plana çıkarılır.

Şiir ya da düz yazı şeklinde olabilir. La Fontaine’den önce yazılan fabl örneklerinde amaç ahlâki mesaj vermektir. Biçim, ikinci planda geldiğinden düz yazı şeklinde hikâyelere çoklukla rastlanmıştır. La Fontaine’de şiirsel yapı hâkimdir. Cümleleri kafiyeli bitirip melodik ve akıcı bir dil yaratır. Bu sayede hikâye, hem içerik hem de biçim olarak daha eğlenceli ve cazip hale gelmektedir. (Bkz.www.wikipedia.org)

La Fontaine’de fabl, çocuklara yönelik bir ahlâk ders, eğlendirirken düşündürülen bir tür olarak ortaya çıkar. Yetişkinlerin hayatlarından çıkan ciddi ahlâki mesajlar ve öğretiler, çocukların hayata hazırlanışı bakımından fabllarda çok iyi bir üslup ve biçimle ortaya konmuşlardır. Buna

karşın, La Fontaine tarzı ve seçtiği konular bakımından olumsuz eleştiriler de almış; özellikle kendi döneminin ve sonraki dönemlerin edebiyat çevreleri tarafından sert yaklaşımlara maruz kalmıştır. Bunun sebebi, gerçekleri en çıplak şekilde yansıtmasıdır. Hikâyelerde kötümser bir tavır takınmadığı gibi iyimser yorumlara ve eklemelere de yer vermemiştir La Fontaine. Bu sebeple, acımasız ve yer yer “kötüyü öven” bir tarzının olduğu üzerinde tartışılmıştır. 1849 yılında Lamartine, *Méditations* adlı eserinin Özsözü’nde: “La Fontain’in fablları bir çocuğun sevgi dolu, cömert, saf ve iyi felsefesinden daha çok; bir ihtiyarın katı, soğuk ve bencil felsefesidir. Bu yaştaki kalpler ve dudaklar için süt değil, safradır” demiştir (Gümü,1998:156).

Örneğin, *Karga ile Tilki*'de karga, iyi niyetli düşündüğü için lokmasını kaptırır. Hikâyenin sonunda karlı çıkan tilki olmuştur. Tüm kötülüğüne, kurnazlığına ve saygısızlığına rağmen doğada galip gelen odur. Masalın öğüdü yine tilkinin dilinden dökülür:

“ Her gönül alan kişi,
Bitirmek için bu işi yüzünüze güler;
Bu ders de bir peynire değer.”

Bu fablda verilmek istenen mesajlar, Lamartine ve onun gibilerin gözünde farklı negatif anlamlar almaktadır. La Fontaine “karga olun ama ekmeğinizi kaptırmayın” der. İyilikle dolu kalpleri temkinli olmaya, güvenecekleri insanları iyi seçmeye çağırır. Lamartine’e göre ise bu masal “ Karga olma tilki ol; kafanı çalıştır ve istediğini kap” mesajını verir. Yani ahlâk değil, ahlaksızlık öğütlenmiştir. Özellikle çocukların hayal dünyalarının ve algılarının çeşitlilik gösterdiği gerçeğine dayanarak, fablda yer verilen “kötü” kahramanların daha çok vurgulandığını ve hikâye sonunda kazananın çoğunlukla onların olduğunu düşünür. La Fontaine, özünde iyi niyetli olsa da kahramanları ve kurguyu yanlış biçimlerde kullanmaktadır. Ne var ki bu görüşü paylaşanların sesi, onun ahlâki değerini savunanların sesleri yanında cılız kalmaktadır. La Fontaine, özellikle çocuk eğitimi konusunda tartışılmaz bir öneme ve yere sahiptir. Fabllarında, çocuklara ve yetişkinlere hoşgörü, saygı, tokgözlülük ve mütevazılık gibi kavramlar şimdiye dek görülmemiş bir etkinlikte verilmiştir. 500’den fazla fablda hayatın sayısız alanından, duygu ve düşüncesinden parçalar bulunmaktadır.

Fablda göze çarpan biçimsel özellikler ve işlenen konular *Mesnevî* ile benzerlikler göstermekle beraber, *Mesnevî* kendine, yaratıcısına ve kültürüne özgün farklar barındırır. Akla gelen ilk büyük benzerlik “ ahlâki mesaj kaygısı”dır. Aynı zamanda, *Mesnevî* hikâyelerinde de “hayvanlar ile öyküleme” ön plana çıkan yazın tekniklerinden biridir. Aslında, Klasik Doğu Edebiyatı’nda bir yazı stilidir ama yüzyıllardır Mevlâna’nın ünlü eseri ile özleşmiştir.

Mesnevî, daha önce de vurguladığımız gibi bugün Mevlâna’nın en önemli eseri olarak kabul edilir. “*Mesnevî* üzerine 40 sene araştırmalar yapan İngiliz doğu bilimci Prof. Dr. Reynold A. Nicholson’un *Mesnevî* dersi verirken gözlerinden yaşlar akıtmıştır ve ölüm döşğinde iken “*Mevlâna, Mevlâna, seni şimdi anladım*” demesi” (Şimşekler,2011:6) bu eserin yediden yetmiş, tüm milletler ve tüm dinler neslinde yüce bir eser olduğunun kanıtlarından sadece birisidir.

Mevlâna, *Mesnevî*’sinin her cildini ayrı ayrı vasıflandırmıştır:

1. Cilt: *Kalplerin Cenneti*
2. Cilt: *Ruhların cilası*
3. Cilt: *Hikmetler ve sırlar hazinesi*
4. Cilt: *Ruhların huzuru, bedenlerin şifası*
5. Cilt: *Şeriât- Tarikat- Hakikat*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

6. Cilt: *Tereddüt karanlığına ışık* (Şimşekler, 2011:7)

Mesnevî hazinesinden yararlanmak kolay değildir. Mevlâna ne kadar açık ve sade bir dil kullansa da, eserdeki kurgu ve konuların sıralanışı, hikâyeler arasındaki geçişler algılanması güç, üzerine düşünülmesi şart olan bir yapı ortaya çıkarır. “*Kardeş, hikâye bir ölçğe benzer, mana ise içindeki taneye. Akıllı kişi taneyi alır; ölçek var mı yok mu, ona bakmaz... Mana denizine susamışsan Mesnevî adasından o denize bir ark aç! O arki öyle aç ki, her an Mesnevî’yi sadece ve sadece mana denizi olarak göresin.*” diyen Mevlâna’nın bu sözleri *Mesnevî*’den nasıl faydalanılabileceğinin tarifidir (Şimşekler,2011:6)

Mesnevî, kısa hikâyeler, Kuran-ı Kerim Âyetleri ve Hadis’lerden oluşan bir başyapıttır. Âyet ve Hâdis’lerin haricinde yer verdiği kıssadan hisse hikâyeleri düz yazı şeklinde vermiştir. Bu hikâyelerde hayvanlar âlemi, fabl örneğinde olduğu gibi insanları temsilen bulunmaktadır. Bunun yanında, Mevlâna ağırlıklı olarak yine insanları öykülemiştir. Mevlâna *Mesnevî*’yi kendisi kaleme almamıştır. İçinden geldiğini konuşmuş; yanından bir an ayrılmayan Hüsameddin Çelebi ağzından her çıkını not etmiştir. Eflâki’nin bahsine göre, Mevlâna gezerken, yemek yerken, Sema ayininde hatta banyo alırken, kelimeler ağzından dökülüyordu. Bazen hiç durmadan, sabahtan akşama dek konuşuyor; yazdıklarını dikte ettiriyordu. Hüsameddin Çelebi her kelimeyi not alıyor, bir bölümü tamamlandığında titizlikle gözden geçiriyor, gerekli düzenlemeleri yapıp tekrar Mevlâna’ya okuyordu (Eflâki, 1964). Onun Allah aşkı ve tasavvuf anlayışı *Mesnevî*’yi ayakta tutan en özel unsurlardır. Mevlâna tüm fikirlerini Hâdis ve Ayetlere dayandırmış, hiçbir öğüsünde ve öğretisinde dinin yolundan sapmamıştır. Ahlâk, dinin emrettiği güzel ahlâktır. Ne olursa olsun, yalancılığı ve düzenbazlığı; kötülüğü ve fesatlığı özendirecek hikâyeler yazmamıştır. Onun hoşgörüsü ve insan sevgisi esere hâkimdir. Bunun da nedeni de, yolunu yol bildiği İslam dini ve Anadolu kültürüdür. Ünlü Anadolu ozanı Yunus Emre “Yaratılanı severim, yaradan da ötürü” diyerek insan sevgisinin Allah sevgisinden kaynaklandığını anlatmıştır.

Anadolu topraklarında bugüne kadar birçok hükümdar, kral ve sultan gelip geçmiştir. Kimi zaman korku ile sindirmeye dayalı, kimi zaman hoşgörüye dayalı politikalarla insanlar yönetilmiştir. Farklılıklar ve çeşitlilikler dolayı bazen çok kan dökülmüştür. Kavmiyetçilik ve bağımsızlık fikri, insanların farklı olma ve farklı olanı hor görme eğiliminden dolayı çok ayrılıklara ve büyük savaşlara yol açmıştır. Bu durum, Anadolu’da toprakların genişliği dolayısıyla kargaşaya yol açabilecek bir durumdu. Fakat “horgörü” yerine “hoşgörü” algısının güçlülüğü bu engeli aşmaya yetmiştir. Örneğin, 13.yy’da Anadolu’da Selçuklu Devleti’nin hüküm sürdüğü bir dönemdir. Selçuklu hükümdarları bu dönemde, yönetimi altındaki Hıristiyan ve Yahudilerin haklarına duydukları saygı ile nam salmışlardır.

Mevlâna felsefesinde değişmez öge, yeri doldurulamaz ve göz ardı edilemez olan ilk yapı taşı insandır. Mevlâna’yı düşünmeye, yazmaya ve yol göstermeye iten sebep insandır; vardığı nokta da onunla son bulmaktadır. Allah aşkı ile tasavvuf ile yola çıkan Mevlâna işte bu yüzden tüm dinleri bir olarak kabul eder ve yolları sadece peygamberler ile ayrılır. Fakat tüm peygamberlerin de varış noktası ve amacı aynıdır: Allah’a ulaşmak. Ayşe de birdir Maria da; sen-ben ayırımı yoktur. Mevlâna’nın yaşadığı dönemde insan hakları ve hoşgörü üzerine kurulmuş ne bir devlet yapısı ne de bir sosyal düzen bulunmaktaydı. Buna rağmen bu tarz bir hümanizm ve hoşgörü anlayışı Mevlâna felsefesi dışında nadir görülmüştür. Çünkü Mevlâna, sadece Türk-İslam medeniyetine değil tüm insanlığa mâl olmuştur. İlahi dinler ve hatta Budizm gibi çok tanrılı, mistik dinler bile Mevlâna’nın hoşgörü çağrısına kulak vermişlerdir. Bu sebeple, her sene Rûmi’nin yaşamını sürdürdüğü, ışığıyla tüm insanlığa ulaştığı Konya kenti bugün hâla dünyanın dört bir yanından ziyaretçi akınına uğramaktadır. Çünkü o insanlığı, yaratanın bir yansıması olarak görür ve onları bir bütün olarak kucaklar.

Mevlâna insanların kusur ve ayıplarını örtmeye, görmemeye çalışan ve bunu öğütleyen bir âlimdir, fakat hiçbir zaman “gözü kapalı güvenme” yanlısı değildir. *Mesnevi*'nin 3.cildi olan *Hikmetler ve Surla Hazinesi*'nde: “ Dosttan, akrabadan gelen cefa, hilekârın üç yüz bin eziyetine eşittir. Çünkü insan eşin-dostun eziyette bulunacağını ummaz; onun vefasına alışmıştır. (Öyle ki) insanların uğradıkları belâ hep alışmadıkları şeylerden meydana gelir” buyurur ve mutlak hoşgörüyle birlikte uyanık olmaya da davet eder. Yunus Emre'nin sözünde olduğu gibi Mevlâna'nın insan sevgisi ve hoşgörüsü Allah inancından gelmektedir. Mevlâna, şu meşhur sözlerinde insanlığı İslam'ın dergâhına çağırmaktadır:

"Gel... *Gel, ne olursan ol, gel!*

İster kâfir, ister mecusi, ister puta tapan ol, gel!

Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir.

Yüzbin kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel”

La Fontaine'in fabllarında ise, mesaj hikâyeler içinde saklı olduğundan hoşgörüsü algısı ve hümanizminin boyutları sadece olaylar ve kahramanlar aracılığı keşfedebilir. *Mesnevi*, özlü sözler ile hikâyelerde verilen ahlâki mesajları pekiştirmekte ve okuyucuya yanlış bir mesaj ulaşmasının önünü almaktadır. Fakat daha önce de belirttiğimiz üzere, La Fontaine mesajın yorumlanmasını okuyucuya bırakmaktadır. Zaman zaman, atasözleri ve küçük bir özet ile fabl sonuna ilişitir. Karşılıklı hoşgörü ve saygıyı savunmakla beraber, çoğu yerde “fazla iyi olmanın” fayda getirmeyeceğini de vurgular. Bu, Mevlâna'nın “ Uyanık ol” mesajıyla aynı doğrultuda verilmiş bir mesajdır. Lamartine'in savunduğu gibi ahlâksızlığa değil; daha çok “ahlâksızlığa karşı temkinli olmaya” davet etmiştir. Buradaki ince ayırım hassastır. Bu sebeple, La Fontaine zaman zaman hoşgörü algısı olmayan, egoist ve bencil mesajlar veren bir fabulist olarak algılanabilmiştir. Eleştirilere rağmen, genel resim La Fontaine'de hümanizmin baskın varlığının ispatıdır. Ne var ki, burada yol ayırımına giriyoruz. Mevlâna ve La Fontaine “insan odaklı” felsefeleri, hoşgörü öğütlemeleri ve toplum için toplumu kaleme almaları konusunda her ne kadar büyük benzerlikler gösterebilirler de *hümanizm*'e farklı pencerelerden bakmışlar; özel anlamlar yüklemişlerdir.

“Hoşgörü” TDK'nın sözlüğünde “Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre, Mevlâna'nın *Mesnevi*'sinde hoşgörü kavramının varlığından söz edebiliriz. Bunu daha önce örneklerle birlikte vurgulamıştık. Vurguladığımız diğer bir nokta, insan sevgisinin kaynağının önce Allah'a duyulan aşk olduğudur. “ Dine dayalı bir hoşgörü kavramı” vardır diyebiliriz. Yani, hoşgörü ve hümanizm, Mevlâna'nın Müslüman olmasının doğal sonucudur. Bu nedenle *Mesnevi*'de Kuran-ı Kerim'in söylediği ve buyurduğu hiçbir öğüte karşı fikir barınamaz; bu Mevlâna'nın eserine ve onu sevenlere hakaret niteliği taşıyacaktır. Onun eserleri ve felsefesi bu din çerçevesinde ele alınmalıdır. Buna göre hoşgörü, farklılıkları hoş görmek, bir yandan da doğruya davet etmektir. Mevlâna'nın “gel” çağrısı bu davetin söylevidir. “Aynı renkte bir damladan var oluruz, daha sonra Hintlinin, Afrikalının, Kureyşlinin rengini alırız, görünüşte ayrılırız. Fakat, ölüp de toprağın altına girdiğimizde, hepimiz aynı rengi alacağız” sözü ile Mevlâna tek Allah altında birleşen insanların, farklı mezhep ve ırklardan da gelseler, yine aynı yüce kudrete inandıklarını ve fark gözetmeden hepsinin ona geri döndürüleceğini hatırlatır. Mevlâna'da hümanizm dinden ayrı düşünülemez.

La Fontaine'e gelince, onun eserlerinde hoşgörü kavramı, Rönesans'tan miras kalan hümanizm felsefesi ile anılmalıdır. Bu da dinden uzaklaşıp insanı yüceltmek demektir. Kaldı ki, hümanizm'in Türkçe karşılığı “insan-merkezcilik” dir. Mevlâna'nın hümanizmi ile yakından ve ya uzaktan ilgisi yoktur hatta ona karşıdır. İnsanı yüceltmek adına tanrılar ikinci plana atılır. Bu sebeple, 16. Ve 17.yy'da “ Hümanizm” dediğimiz felsefe ateistlik ile karıştırılmış; ilk hümanistler Allah inancı olmayanlar arasından çıkmıştır. Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Prof. Mehmet Aydın Mevlâna'nın hümanizm anlayışı ile Avrupa'ya hâkim olan anlayış arasındaki farkı şöyle dile getirir:

“ Hz. Mevlâna'nın hümanizmini, Batı felsefesindeki, insanı her şeyin ölçüsü kabul eden, Allahsız hümanist hareketlerle aynı kefeye koymak, Mevlâna'nın ruhunu sızlatmak demektir. Batı'daki hümanist hareketler, tabii din ve tabii hukuk nazariyeleriyle insanın üstünde bir otoriteyi kabul etmezler. Hz. Mevlâna ise, Allah merkezli bir hümanizmin savunucusudur” (Aydın, 1994).

Fabllarında La Fontaine, insanı merkez almakla beraber din ve ilâhi duygulardan bağımsızdır. Mevlâna'daki Müslümanlığın ve din aşkının yarattığı *subjektif* bakış açısı, Fransız yazarda inançlardan uzak, sosyal ve siyasi görüşe dayalı *objektif* bir bakış açısına dönüşür. Gözlemediklerini, somut olanı konu alır; gözlemediği gerçekleri öğütler. La Fontaine'in tek dinî çalışması, *Dies Irae*⁴'yi Fransızcaya çevirmek olmuştur.

HOŞGÖRÜ DENİZİNDEN İKİ YUDUM: “MUSA İLE ÇOBAN” -“HEYBE”

Hoşgörü bir deniz gibidir. Bir damlası bile gönlü ferahlatmaya, fesadı uzaklaştırmaya yeter. Mevlâna ve La Fontaine'in her hikâyesi bu yudumlar gibidir. Azdır ama özdür; durudur.

Musa ile Çoban

Hız. Mûsâ yolda giderken kenarda oturup duâ eden bir çoban görmüştü. Çoban: “Ya Rabbi! Bana misafir olsan, sana en güzel yemeklerden ikrâm etsem, ayağına çarık (ayakkabı) yapsam, saçlarını yıkasam, saçındaki bitleri kırsam” diye duâ ediyordu. Hız. Musa bunu duyunca çobana: “Ey çoban! Allah Teâlâ'ya böyle dua edilmez, onun yemeye, içmeye ihtiyacı yoktur, insana benzemez” dedi. Bunun üzerine çoban: “Ey Musa! Ben câhil bir çobanım, bana nasıl duâ edeceğimi öğret de öyle duâ edeyim” diye karşılık verdi. Hız. Musa ona Allah'ın şânına yakışır bazı duâlar öğretti, sonra yoluna devam etmek için yürümeye başladı. O esnada Allah Teâlâ'dan kendisine şöyle bir hitap geldi: “Ey Musa! Ben o kulumun duasından mutlu oluyordum, çünkü samimi idi. Niçin onun duasını değiştirdin?” Bu hitap üzerine Hız. Musa tekrar çobanın yanına döndü ve: “Sen nasıl istiyorsan öyle dua et” dedi ve yoluna devam etti (Mesnevî, 2. Cilt, Beyit. 1750-1755).

Heybe

Zeus bir gün çağırılmış canlıları,
Toplamış katında türlü yaratıkları:
“Biçiminden yakınan söylesin,
Hemen düzeltereğim, hiç çekinmesin.
Önce siz konuşun” demiş maymuna,
“Bakın bütün hayvanlara,
Kendinizi karşılaştırm onlarla,

⁴*Dies Irae* 13. yy. Latin ilâhisidir. “Kızgınlık Günü” anlamına gelmekte ve 19 kıtadan oluşmaktadır. İlahinin, Mozart ve Verdi tarafından yapılmış müzikal uyarlamaları bulunmaktadır.

Kıvançlı mısınız durumunuzdan,
Hemen söyleyin bana.”
“Ben mi” demiş maymun,
“Neden memnun olmayayım?
Benim de var onlar gibi dört ayağım.
Yüzümü de güzeller arasında sayarım.
Ama ayı kardeşi sorarsanız bana,
Zavallı, resim değil, sanki bir karalama!”
Ayı gelmiş ortaya,
Güzelliğini savunmaya.
O da, “çirkin, iri” diye fili eleştirmiş,
“Kulağından kesip, kuyruğuna eklemeli” demiş.
Fil hiç oralı olmamış,
Akılsızca konuşmaya başlamış:
“O kadar çok yiyor ki balina,
Şişmanlıktan yaklaşılmıyor yanına!”
Peynir kurduna bakınca,
Dev gibi görmüş kendini karınca.
Sonunda Zeus, geri yollamış tümünü,
Hepsi de şeklinden memnunmuş çünkü!
Ama insanoğlu en çılgını toplumun!
Çevremize çok kez aslan kesiliriz,
Kirpi gözüyle kendimize bakıp dururuz.
Biziz, hep bağışlanan,
Çevremizdir durmadan suçlanan!
Sanki sırtımıza bir heybe asılmış,
İçine de iki ayrı bölüm yapılmış:
Kendi kusurlarımız ta arkada,
Öndeysel başkalarınınki durmada! (Albay,2000:157)

Mevlâna ve La Fontaine'deki “insan ve hoşgörü” algısının boyutları, iki yazarın da orijinal ve kendilerine özgü üslublarıyla kaleme aldıkları bu iki kısa hikâyede netlikle ortaya konulmaktadır. İki yazar hakkında söylediğimiz her şey, hayatları, felsefeleri ve daha açık bir şekilde yazınlarındaki biçimsel özellikler, eserlerinden alınmış bu iki örnekle daha açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Mevlâna, *Mesnevî*'deki tasavvuf kokan beyitleri gibi, *Musa ile Çoban* hikâyesinde de ilâhi tema ve karakterler kullanmıştır. Düz yazı şeklinde kaleme alınmış bu hikâye ve karakterler aracılığıyla hoşgörü kavramı, ibadet ve inanış özgürlüğü vurgulanarak verilmiştir. Burada Musa, aynı din mensubu olması ve aynı Allah'a inanmalarına rağmen çobanın ibadet tarzını eleştirmektedir. Kısacası, “farklı olan, yanlış olandır” yaklaşımıyla çobanı azarlar. İnsanoğlu da Musa gibi yanılığa içine düşebilir. Doğru bildiklerine öyle sıkı bağlanır ki doğrunun başka bir formunu düşünemez. Oysa insanlar çeşit çeşittir. Bir resmin renkleri gibidir. Herkes kendi yolundan gider ama beraber harika bir tablo oluşturabilirler. Çoban, tablonun renklerinden biridir; yanlış bilmeden gönülden ibadet etmekte ve sevgisini kendine has bir üslupla dile getirmektedir. Musa ona doğrusunu göstermeye çalışırken, doğru bildiği yolu da yok etmiştir. Mevlâna'daki insan sevgisi ve hoşgörü, din ve mezhep farklılıklarını ortadan kaldırmayı değil; bu farklara rağmen barış içinde yaşamayı öğütler. Onun “Gel” çağrısı inanan inanmayan her âdemoğluna yapılmış bir çağrıdır. Yine, *Mesnevî*'sinin beşinci cildinde “Hiçbir kâfiri hor görme! Olur ya Müslüman olarak ölebilir!” demiştir.

La Fontaine'in *Heybe* adlı hikâyesi ise biçimsel olarak fablın tüm özelliklerini taşımakla beraber, iletmek istediği mesaj bakımından daha dolaylı bir yol seçmiştir. Öncelikle, Mevlâna'dan farklı olarak ve fabla özgü bir özellik olarak hayvanlar kullanılmıştır. Maymun, ayı, fil, balina, karınca gibi birbirlerinden güç, akıl ve beceri olarak farklı olan hayvanlar seçilmiştir. Bu seçim tesadüfî değildir. İnsanlar arasında var olan “Farklı olan yanlıştır” anlayışı, *Musa ile Çoban*'da olduğu gibi La Fontaine'in hikâyesinde de vurgulanmıştır. Fakat burada, Musa'nın iyi niyetinden söz edemeyiz. Musa sadece Allah'a olan kesin inancı sebebiyle yargılamıştı çobanı. Burada “benmerkezçilik” söz konusudur. Her hayvan kendini daha güzel ve daha özel zanneder.

Fabldeki her hayvan bir insan tipini temsil eder. Bencilliklerinden, diğerlerine olan sevgi ve saygılarını nasıl yitirdikleri anlatılır. La Fontaine, mesajını sağlamlaştırarak bu gerçeği fablın sonunda bir kez daha dile getirir. “İnsanoğlu en çılgını toplumun!” sözleri ile hoşgörüden ne kadar yoksun olduğumuzu yüzümüze vurur. Bize bizi acımasızca gösterir. Bu da ünlü fabülistin üzerinde durulması gereken özelliklerinden biridir. Onda 19.yy. realizminin erken verilmiş sinyalleri vardır. Güzel-çirkin, acı-tatlı, toplumda var olan her şeyi dile getirir. Yoksun olunan erdemleri bize, yoksunluğumuzu hatırlatarak aşılır. Mevlâna'dan farklı olarak sert bir dili vardır. Her ne kadar karakterlerini sevimli dostlarımız arasından seçse de ve komik öğeler kullansa da, altta yatan mesaj düşündürcek ve iğneleyecek biçimindedir. İğneleyerek öğütler.

Musa ile Çoban ve *Heybe* hikâyeleri Mevlâna ve La Fontaine'in eserleri arasında çok küçük bir örneklem oluşturmaktadır. Fakat altı ciltten oluşan *Mesnevî* ve sayısı 500'ü aşan fabl hazinesini kıyasa tabî tutmak epey güçtür. Her fabl bir parantez açar; içeri doldurmayı okuyucuya bırakır. *Mesnevî*'nin her beyiti bir rehberdir; doğru yola teşvik eder. Mevlâna'nın *Aslan ile Tavşan*'ı “gücüne yanılan sonunu görür” derken; La Fontaine aynı mesajı *Tavşan ile Kaplumbağa*'da verir. Nefsine yanılıp farenin peşine düşen kurbağa gibi⁵, altın yumurtlayan tavuğunu kesen çiftçi⁶ de açgözlülüğünün kurbanı olmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada Mevlâna ve La Fontaine'in eserlerinde hoşgörü kavramı ve bu kavramın işlenmesinde kullanılan üslup ve biçimle ilgili farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun yanında tematik farklar, yazarların hayatı ve bireysel tecrübeleri de göz önüne alınmıştır. Evrensel ahlâk değerlerinden biri olan hoşgörü ve insan sevgisi, hümanizm başlığı altında bir karşılaştırmaya gidilerek Batı- Doğu karşıtlığında değerlendirilmiştir.

⁵Fare ile Kurbağa (*Mesnevî*, 6 / 2633)

⁶Altın Yumurtlayan Tavuk

La Fontaine Batı kültürüyle yetişmiş bir yazar olarak, dünyada en güzel örneklerini verdiği fabl türünü bugünkü şöhretine ve itibarına kavuşturan kişi olmuştur. Ahlâki değerleri fabl türünde işlemesi, hayvan karakterler aracılığıyla toplumda farkındalık yaratması bakımından ahlâkçı bir yazar olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan, ona örnek olmuş eski çağ fabülistleri Beydeba ve Phedre'deki ahlâk tavrını benimsediği söylenebilir. Hoşgörü ve insan merkezci yaklaşım tüm fabllarında hâkim olmakla birlikte, Mevlâna'dan daha sert ve iğneleyici bir üslup kullanmıştır. Erdemlerin yoksunluğu üzerine hikâyeler kaleme alır ve yoksunluk durumlarının altını çizerek bunun iyileştirilmesi üzerine öğütler verir. Örneğin, açgözlü bir çiftçinin nahoş sonunu hikâyeleştirip açgözlü olmamaya teşvik eder. Karakterlerde hayvanların kullanılmasının temel amacı çocuklara hitap etmektir. Ve aynı zamanda bu teknik sayesinde hiçbir sınıfı ya da zümreyi direkt olarak eleştirmeyi ya da aşağılamaz. Onun fabllarında hâkim olan hümanizm 16. yy. Batı hümanizmidir. İnsanı merkeze, dini ve ilâhi gücü ikinci plana atan; hatta reddetmeye kadar giden bir inanışın ürünüdür. Bu anlamda, hümanizm "insan-merkezcilik" anlamına gelmektedir ve La Fontaine'in dine uzak duruşunu ortaya koyar.

Mevlâna Celâleddin Rûmî de kıssadan hisse hikâyelerle evrensel ahlâk değerlerini yaymak ve aktarmak konusunda önemli çalışmalar yapmış; Anadolu'da hatta tüm dünyada tüm dinler tarafından "Hoşgörü Sultanı" olarak anılmıştır. La Fontaine gibi kısa hikâyeler aracılığı ile ahlâki ve insani değerlerin topluma kazandırılmasını hedeflemiştir. La Fontaine'den farklı olarak daha çok yetişkinleri ve onların hayatlarını konu alan Mevlâna sade ve dahîce bir üslupla fakat karmaşık bir kurgu ile en önemli eseri olarak kabul edilen *Mesnevî*'sini oluşturmuştur. Bu sebeple onu anlamak ve özümsemek kolay değildir. Onun felsefesine ve doğal olarak eserlerine de yansıyan hoşgörü prensibi, tasavvuf yani Allah sevgisi merkezli bir hoşgörüdür. İnsana değer verilmesi, kusurlarına ve ayıplarına karşın hoş görülmesi öncelikle yaratan Allah'ın kulu olmasından kaynaklanmaktadır. Yaratıcısına olan bağlılık ve saygıdan dolayı, tüm insanları eşit ve sevgiye lâyık görmektedir. Bu sebeple farklı din ve mezheplerden olan tüm insanları "Gel, ne olursan ol yine gel" çağrısı ile doğru yola; yani İslam'a davet eder. Bu noktada La Fontaine ile aralarında derin bir uçurum açılmaktadır. Fakat girişte de sözünü ettiğimiz gibi Mevlâna ve La Fontaine *farklı yollardan geçip aynı noktaya varan* dehalardır. Yüzyıllar boyu inanışlar, felsefeler ve siyaset aracılığıyla oluşturulmuş evrensel ahlâk değerlerini, az ama öz bir şekilde insanlığa aktarabilmişlerdir. Bunu yaparken, ikisi de kendi inanış ve kültürlerinden kopmamış; buna rağmen dünyadaki tüm insanlara ulaşmalarını sağlayan ortak bir dil oluşturabilmişlerdir. Bu ortak dil, insan sevgisi ve hoşgörüdür.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AFLÂQÎ, Ahmad, *Manaqıib al- 'Arifin*, Çev. Tahsin Yazıcı, Şark Klasikleri:26, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964.
- AYDIN, Mehmet, *H. Mevlâna'nın Hümanizm'inin Boyutları*, Konya, 1994.
- AYDOĞAN, Rüştü, *Kalila ve Dimne*, Evrensel İletişim Yayınları, Ankara, 2006.
- ATTAR Feridüddin, *Kuşların Dili (Mantık Al- Tayr)*, Yağmur Yayınevi, 2011.
- BALBAY, Mustafa, *Affedersin La Fontaine*, Çınar Yayınları, İstanbul, Nisan 2000.
- BEYTUR, Midhat Bahari, *Mesnevî Gözüyle Mevlâna, Şiirleri, Aşk ve Felsefesi*, Sulhi Garan Mevlâna, İstanbul, 1965.
- CELALEDDİN RUMÎ, Mevlana, *Mesnevî*, Çev. Veled İzbudak, Şark İslam Klasikleri: 1 Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

- ÇUBUKÇU, Agâh, *Türk Kültüründe Hoşgörü ve Mevlâna*, İnsan Hakları Hoşgörü ve Mevlâna Sempozyumu, Konya, 1994.
- GÖLPINARLI, Abdulkaki, *Mevlana Celaleddin*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1985.
- GÜMÜŞ, Hüseyin, *Cours d'Initiation à la Littérature Française*, Marmara Üniversitesi Yayın No: 635, Teknik Eğitim Fakültesi Yayın No: 34, İstanbul, 1998, s.156)
- HİDAYETOĞLU, Ahmed Selâhaddin, *Mawlânâ Muhammad Jalâl Al-Din Rûmi, His Life and Personality*, Konya, 2011.
- ŞİMŞEKLER, Nuri, *Dinle Mevlâna'dan*, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya, 2011.
- YAKIT, İsmail, *Batı Düşüncesi ve Mevlâna*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1993.
- YALÇIN, ALEMDAR; Gıyasettin AYTAS, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

MAKALELER

- DEMİRTAŞ, Metin, *Nasreddin Hoca Gülmeceleleri ve La Fontaine Ezop Masalları Üstüne Bir Yorum-Yaklaşım*, Mülkiyeliler Birliği Dergisi 20(192) Haziran 1996, 49-53. ss.
- GÜNER, Osman, *Dünya Barışına Bir Katkı Olarak Mevlana'da 'Öteki' Olgusu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (24-25) 2007, 37-49. ss.
- ÖZBUĞDAY, Şükrü, *Hız. Mevlâna ve İnsan Sevgisi*, Diyanet (108) 1999, 41-46. ss.
- ÖZKAN, Senail, *Doğu- Batı Güzergâhında Mevlâna ve Goethe*, Türkiye Günlüğü (92), 2008, 83-90 ss.
- YAZOĞLU, Ruhattin, *Hümanizm ve Mevlâna*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 9(20) Temmuz 2002, 67-83. ss.

İNTERNET SİTELERİ

- <http://www.bleublancturc.com>
- <http://www.ac-poitiers.fr/lettres>
- <http://www.wikipedia.org>
- www.espacefrancais.com